

ZAREMA ƏLİYEVƏ

AZƏRBAYCANLI ALMAN

(hekayə)

Hər dəfə gün batana yaxın küçənin o biri tayında eynəkli, əlində əsas olan bir kişi görürdüm. Əvvəllər çox da marağımı cəlb etməmişdi. Tez-tez bu orta yaşlı adamın yolun kənarındakı mağazanın qarşısında oturub məhlə uşaqları ilə söhbət etdiyini görürdüm. Uşaqların dinməzcə, maraqla və çox diqqətlə həmin adama qulaq asdığına şahidi olurdum. O mağaza mənim həmişə ərzaq aldığı mağaza idi. Yəni mən onların daimi müştərisi idim.

Bir dəfə ərzaq almağa gedəndə mağaza sahibindən bu çəhrayı eynəkli adamın kim olduğunu soruşdum. Əvvəllər mən onu buralarda görməmişdim.

-O, keçmiş hərbiçidir, - deyə mağaza sahibi cavab verdi.

-Bəs niyə həmişə onun ətrafında uşaqlar olur?

-Uşaqlar üçün maraqlı söhbətlər edir. Keçdiyi döyüş yolundan, göstərdiyi qəhrəmanlıqlardan, ümumiyyətlə uşaqlarla müharibə mövzusunda söhbətlər edir. Özüm də onun dinləyicisi olmuşam, - mağaza sahibi dedi.

Getdikcə 70-75 yaşlarında olan bu adam məni daha çox maraqlandırır. Bir gün yenə oğlumla həmin mağazaya ərzaq almağa getdim. Bu dəfə yaşlı kişini orada görmədim. Mağaza sahibindən kişinin harda olduğunu soruşdum.

-Daha qarşıdakı parkda oturur, - dedi.

Mağaza şəhərin mərkəzində idi. Park da

mağaza ilə üzbəüz küçədə yerləşirdi. Fikirləşdim ki, yəqin ətrafına çoxlu uşaq yığıldığından burada mağazaya gəlib-gedənlərə maneçilik törədiklərinə görə qoca parka köçüb. Bu, mənim fərziyyəmə idi. Deyəsən yanılmamışdım. Yolu keçib oğlumla parka daxil oldum. Bir qədər irəli getdikdən sonra qocanın ağacın altında yenicə rənglənmiş skamyada əyləşdiyini gördüm. Oğlumla ona yaxınlaşıb salamlaşdıq. Özümüzü təqdim etdik. Oğlum qoca kişi ilə əl sıxışb adını və yaşını dedi.

-Mənim 10 yaşım var, böyüyəndə hərbiçi olacağam. Tankları çox sevirəm. Həmişə doğum günümü qeyd edəndə bizə gələn qohum-əqraba, tanışlarınız mənə sevdiyim oyuncaqlardan tapança, tank hədiyyə götürürlər. Hətta mənə gələcəyin komandiri də deyirlər.

Oğlum qocaya imkan vermirdi ki, ağzını açsın. Qoca məmnunluğunu bildirdi. Görünüşcə bu adam bizim millətə oxşamırdı. Hündürboylu, sarıbənz, göy gözləri, çal saçları, üzü də qarışmışdı. Bir neçə dəqiqədən sonra oğlum bir-birinin ardınca güllə kimi suallarını yağdırmağa başladı.

-Baba, sən kimsən? Nə üçün hər gün sənəin ətrafına çoxlu uşaqlar toplaşır? Onlara etdiyən söhbətlərdən mənə də danışa bilərsən?

Sualları təmkinlə dinləyəndən sonra qoca boğazını arıtlayıb söhbətə başladı.

-Balaca, mən bu yerlərə gəlmə adamam. Bura gəlməyim İkinci dünya müharibəsi ilə

bağlıdır. Heç vaxt ağıma gəlməzdi ki, gəlib burada yaşayacam. Mən 1922-ci ildə Almaniyada - Berlində anadan olmuşam. Orada orta məktəbi bitirmişəm. Hə, adımı deməyi unuttum. Mənim adım Eliasdır. Amma uzun illərdir sizin məmləkətdə yaşayıram. Yerli camaat məni İlyas deyə çağırırlar. Sən də İlyas baba deyə bilərsən mənə. Atam hərbiçi, anam isə tibbi bacısı idi. Amansız müharibə başlayanda mənim 19 yaşım var idi. Tələbə idim. Hərbi mütəxəssis ixtisasına yiyələnədim. Səfərbərlik elan olunanda mən də hamı kimi vətənimə müdafiə etməyə yollandım. Bizə məktəb illərindən həm evdə, həm də məktəbdə yüksək səviyyədə vətənpərvərlik hissləri aşılırdı. Hamı Vətən üçün ölməyə hazır idi. Bu amansız müharibə başlayanda da, əli silah tutan bütün sağlam adamlar cəbhəyə yollandılar. Cəbhəyə yollandığım ilk vaxtlar hər şey çox çətin idi. Sonradan yavaş-yavaş bütün çətinliklərə alışdım. Daxilimdəki vətəni qorumaq hissi mənim bütün qorxularıma qalib gəldi. Bu hiss məni həm də çevik və çox cəsarətli bir döyüşçüyə çevirmişdi. Mən İkinci dünya müharibəsinin ən uzun sürən döyüşünün iştirakçısı olmuşam. Stalinqrad döyüşü dünya tarixində ən uzun sürən müharibə kimi daxil olmuşdur. Bu döyüş 1942-ci ilin iyul ayından, 1943-cü ilin fevral ayının 2-nə kimi davam etdi. - Qoca bir az uzaqlara baxıb əlavə etdi, - Yeri gəlmişkən, onu da deyim ki, Stalinqrad şəhəri indi Volqaqrad adlanır. O zamanlar Sovet hökumətinin rəhbəri Stalinin şərəfinə Stalinqrad adlandırıldılar. Bu döyüşdə yarım milyona yaxın insan həlak olub. Mən bu tarixin canlı şahidi olmuşam.

Oğlumun üzünə baxanda belə hiss olunurdu ki, sanki o indi qocanın danışdığı hadisələrin iştirakçısıdır. Çox sakitcə, heç bir sual vermədən dinləyirdi. Qocanın çox gözəl nəql etmə qabiliyyəti var idi. Dilimizi də çox gözəl bilirdi. Bunu hadisələri geniş və təfərrüatı ilə izah etməsindən anlamaq olurdu.

Daha iki uşaq qocaya yaxınlaşdı. Hamı artıq onu eynəyindən tanıyırdı, bu, alman əsiri İlyasdır. Uşaqlar salamlayıb skamyada əyləşdilər. Qoca sanki uşaqları ovsunlayırdı. Bu

uşaqlar da elə bil heç nəfəs almadan onu dinləyirdilər.

-Deməli..., - qoca dərindən nəfəs alıb sözü-nə davam etdi. - Bizim furer orduya ciddi nəzarət edirdi. Yaxşı silahlanmışdı bizim ordumuz. Ölkəmiz nasist Almaniyası adlanırdı. Bizim Pantera və Leopard adlı tanklarımız var idi. Çox güclü idilər. Qarşısına çıxan hər şeyi məhv edirdi. Onu da deyim ki, bu müharibədə tarixdə ilk dəfə olaraq tanklardan istifadə olunmuşdur. Stalinqrad döyüşündə ilk hücum furerun əmri ilə biz başladıq. İlk hücum havadan başladı.

Qoca sözünü bitərən kimi oğlum dilləndi:

-Baba, havadan hücum, yəni siz bombardmançı təyyarələrdən atəş açmağa başladınız?

-Hə, ağıllı balam, - qoca dilləndi. Sanki heç kimin onun sözünü kəsməsini istəmirdi, elə ancaq danışmaq istəyirdi. - Sonra isə piyada əsgərlər şəhərə daxil oldular. İlk vaxtlar üstünlük bizim tərəfimizdə idi. Yerli əhalidən, həm sizin, həm də bizim tərəfdən çoxlu tələfat oldu. Havalar soyuduqca bizim vəziyyətimiz pisləşirdi. Bundan istifadə edən sizinkilər...

Yenə oğlum dilləndi:

-Baba, sizinkilər deyəndə kimi nəzərdə tutursuz?

-Oğlum, o zaman tam başqa bir quruluş idi. O zaman sənəin ölkən Sovet İttifaqı adlanan bir dövlətin tərkibində idi. Bu ittifaqa 15 respublika daxil idi. Yəni sizinkilər deyəndə bizə qarşı vuruşan bu 15 respublikanın əsgərlərini nəzərdə tuturam. Bunların içində azərbaycanlı, rus, qazax, türkmən, özbəklər var idi. Hə, bir hadisə heç vaxt yadımdan çıxmaz. Deməli, bu döyüş zamanı evi darmadağın olmuş bir şəhər sakini kiçik oğlu ilə aç-susuz uçuq-sökük divarların arasında oturub ağlayırdılar. Onlar bizi görcək təşvişə düşdülər. "Faşisti, faşisti" deyərək qışqıran qadın möhkəm-möhkəm körpəsini bağrına basmışdı. Biz üç nəfər idik. Qadına elə gəldi ki, biz onları öldürəcəyik. Amma əsla biz bunu fikirləşmirdik. Qadın çox həyəcanlı idi. Mən 1-2 kəlmə rus dilində bilirdim. Bir təhər qadını başa saldım ki, qorxmasın, biz onlara heç nə etməyəcəyik. Bizi faşist adlandırsalar da, bizim də ürəyi-

miz, hisslərimiz var. İnsanlığın vətəndaşlığı olmur. Biz müharibə etsək də, bu işdə bu balaca körpənin və anasının heç bir günahı yox idi. Biz yerli camaatla yox, əsgərlərlə döyüştük. Özümüzə götürdüyümüz sudan və çörəkdən onlara verdik. Sonra isə ana və balanın daha təhlükəsiz bir yerdə yerləşdirdik. Bayaq dediyim kimi, soyuqların düşməsi vəziyyəti sizin xeyrinizə dəyişdi. O zamanlar qış çox sərt keçirdi. Volqa çayı qışda donurdu. Bundan istifadə edən ruslar şəhəri təchizatla təmin etməyə başladılar. Biz isə təchizat işində çoxlu problemlərlə üzləşdik. Bizimkilərin çoxu burada həm aclıqdan, həm də soyuqdan donaraq öldülər. Yayda acından ölmək demək olar ki, olmurdu. Çünki biz daxil olduğumuz yerlərdə gecə hamı yatandan sonra yerli camaatın bağına-bostanına girib meyvə-tərəvəzdən yığıb yoldaşlarımızla yeyərdik. Bu işlərə arıq və çevik olduğum üçün yoldaşlarım məni göndərirdilər. Hətta yadımdadır, bir dəfə Henri adlı bir yoldaşım Ukraynadakı döyüşlərdə Ukraynanın Poltava vilayətinin Oktyabrsk kəndindəki bir bostana meyvə-tərəvəz üçün girmişdik. Bağ sahibi sən demə tələ qurubmuş. Gecənin qaranlığında ac adam tələ haqqında heç düşünərmi? Heç ağılımıza belə bir şey gəlməzdi. Biz bağa daxil olanda Henrinin ayağı odun parçasına ilişib yıxıldı. Yıxıldığı zaman əli düz tələnin üzərinə düşdü. Bir az əli yaralamışdı.

Qoca söhbətini yarımçıq qoyub başqa bir söhbətə keçdi.

-Bu müharibədə tək cə insanların gücündən, əməyindən istifadə olunmamışdır. İnsanlarla yanaşı, itlərdən, pişiklərdən, göyərçinlərdən, hətta siçanlardan da istifadə olunmuşdur. Ruslar bizim Pantera və Leopard tanklarımızın güclü olduğunu çox yaxşı bilirdilər. Buna görə də belə bir üsul axtarıb tapdılar ki, itlərə xüsusi təlim keçsinlər. Təlim keçmiş itlər alman tanklarının altına minərini qoyub çıxmalı idilər. Lakin bu üsul effektiv nəticə vermədi. Mina qoyan itlərin əksəriyyəti mina partlayan zaman öldülər. Bu üsul iş yaramadığından ruslar yeni axtarışlara is-

tiqamətləndilər. Bu dəfə gəmiricilərdən istifadə etmək qərarına gəlmişdilər. Alman tankları ilə yaxından tanış olan ruslar demək olar ki, tanklarımızın hər hissəsini incələmişdilər. Hərbi texnikalarımızın yanacaq boruları və kabelləri plastik materialdan idi. Bunun üçün siçanlara təlim keçmişdilər. Kirov yaxınlığında təyyarələr vasitəsilə tarla siçanlarını tanklarımıza yönəldilər. Siçanlar həmin plastik hissədən olan materialı gəmirib sıradan çıxardılar. Rusların bu addımı, bizi də yeni axtarışlara cəlb etdi. Tezliklə tanklarımızın həmin plastik hissələri metalla əvəz olundu. Bu müharibə həm də ağıl və hiyləgərlik müharibəsi idi. Ruslar siçanlar vasitəsilə müxtəlif epidemiyalar yayaraq çoxlu sayda əsgər tələfatına səbəb olmuşdu. Bizim ordumuz da buna cavab olaraq "pişiklərdən" ibarət ordu hazırladı. Alman ordusu bu pişikləri işğal etdiyi Avropa ərazilərindən toplamışdı. Sizi yormuram ki? - qoca soruşdu. - Bunlar hamısı yaşadığım tarixdir. Mən istəyirəm ki, bu barədə hamının məlumatı olsun. Bu barədə çoxlu kitablar da var. Sizə həmin kitabları oxumağı tövsiyyə edirəm.

-Baba, bəs necə oldu ki, siz Azərbaycana gəldiniz və burada qaldınız? - deyə oğlum sual verdi.

-Yaxşı, qoy indi də bura necə düşdüyüm barədə danışım. 1943-cü ilin iyul ayında "Kursk" döyüşü adlı döyüş başladı. Bu döyüş tarixə ilk dəfə tanklardan istifadə olunmuş döyüş kimi daxil olmuşdur. Çox ağır döyüşlər gətirdi. 1943-cü ilin avqust ayının 3-ü əsir düşmüşəm. Əsir düşmək mənim üçün ölümə bərabər bir hissə idi. Əsir götürüləndə biz 50 nəfər idik. Bizi hərbi maşınlarla mindirib günlərlə aç-susuz yol gəzdirdilər. Hərdən yolda bizə günəbaxan tumunun qabığını verirdilər. Biz acından ölməmək üçün qabıqları yeməyə məcbur idik. Nəhayət, bizi Rostov vilayətinə gətirdilər. Burada bir aya yaxın yangınsöndürmə idarəsinin binasında saxladılar. Bu idarə qəsəbədə yerləşdiyindən ətrafda çoxlu evlər və binalar var idi. Yerli sakinlər bizimlə çox yaxşı davranırdılar. Onların da acına-

caqlı vəziyyətdə yaşamalarına baxmayaraq bizə suxarı, suda qaynadılmış kəpək verirdilər. Bu bizim üçün böyük sevinc idi. Bir müddət sonra bizi başqa bir yerə, əsir düşərgəsinə köçürdülər. Burada hərbi texnikanın təmiri ilə məşğul olurduq. Bir dəfə biz işləyən zaman yaxınlığımızda ağzında bir dilim çörək olan it gördüm. Tez ağıma bir fikir gəldi. Mən itin üstünə qışqırdım və onu qovmağa başladım. Çörək dilimi itin ağzından yerə düşən kimi onu götürdüm. Bu bir dilim çörəyi üç yerə bölüb yanımdakı yoldaşlarıma da verdim, - deyib qoca kövrəldi.

Səsinin titrəyişindən, boğazında düyünlənib qalmış sözlərindən bunu sezmək olurdu. Diqqətlə onun üzünə baxdım. Eynəyinin altından süzülüb axan yaş onun çənəsində yumrulanmışdı. Qocaya baxıb mən də kövrəldim. "Axı illərdir bu adam doğma ölkəsindən, yaxınlarından uzaqda necə qala bilib? Onu burada qalmağa hansı qüvvə, hansı hissə bəis olub?" - deyərək öz-özümə fikirləşirdim.

Qoca eynəyini çıxarıb cibindəki dəsmalla gözlərini sildi, yenidən eynəyini taxdı və sözünə davam etdi.

-1944-cü ilin sonunadək burada qaldıq. 1945-ci ildə buradan bizi vaqonlara mindirib dəmir yolu vasitəsilə Bakıya yola saldılar. O zaman Sovet ordusunun qələbə qazanmasında sizin şəhərin böyük rolu olub. Fərinin Bakını işğal etmək planı baş tutmadı. 3 gün Bakıda qaldıqdan sonra bizi Mingəçevirə yola saldılar. Burada da bizi hərbi əsir düşərgələrində saxlayırdılar. İsti iqlimi var idi o yerlərin. Tezliklə bu iqlimə uyğunlaşdıq. Ümumiyyətlə, Sovet İttifaqı ərazisində hərbi əsirlərdən ən çox tikintidə istifadə edirdilər. Mingəçevir şəhərinin tikintisində əməyi olan insanlardan biri də mən olmuşam. Çox ağır iş rejimində işləyirdik. Onu da deyim ki, o yerlərin çox mehriban və istiqanlı camaatı var. Bizimlə əsir kimi yox öz adamları kimi davranırdılar. Bizə yemək, su, qışda isə qalın paltar verirdilər. Amma mən daxilimdə əsirlik həyatını qəbul edə bilmirdim. Daxilimdəki güclü vətənpərvərlik hissi olmasına baxma-

yaraq, əsir düşməyimi qəbul edə bilmirdim. Bir əsir kimi vətənimə qayıtmaq istəmirdim. Hər gün düşərgədən çıxıb körpünün tikintisində işləmək üçün yol gedəndə yolda bir qız gördüm. Demək olar ki, onu hər gün görürdüm. Və beləcə ona baxmağa, hər gün onu görməyə can atırdım. Yavaş-yavaş hiss edirdim ki, o da mənə diqqət yetirir. 1950-ci ildə bütün hərbi əsirlər vətənə dönəndə mən burada qaldım. Həmə o qızla evlənib elə Mingəçevirdə yaşamağa başladım. Həyat yoldaşımın adı Gülarə idi. Bizim iki övladımız oldu. Gülnaz adlı bir qızım, İlqar adlı bir oğlum. Atam və anam, bəlkə də, mənim sağ olmağıma inanmırdılar. Amma illər sonra, 1978-ci ildə mən onlara məktub yazdım. Hər şeyi onlara ətraflı yazmışdım. Niyə burada qaldığımı da izah etmişdim. İki il sonra isə mən onlarla görüşmək üçün vətənimə getmişdim. İki ay orada qaldım. Ailəm, uşaqlarım və mənə doğma olan Mingəçevir üçün darıxırdım. Oradan qağıdandan sonra yenə məktublaşırdım doğmalarımla. Bakıda yaşamaq tarixçə isə həyat yoldaşımın və oğlumun yol qəzasında faciəli şəkildə ölümündən sonra başladı. Qızım Gülnaz Bakıda yaşadığından onun yanına köçməyə məcbur oldum.

Eynəkli qoca deyəsən söhbətini bitirmək istəyirdi. Üç saata yaxın idi ki, biz burada onun söhbətlərinə qulaq asırdıq. Onun söhbətlərindən sonra oğlum "ana, mən də hərbi xidmətə getmək istəyirəm" - dedi və biz parkdan çıxıb evə tərəf yollandıq.

